

Kristian Novak, *Ciganin, ali najljepši*

Dramatizator: Ivor Martinić

Redatelj Ivica Buljan

Hrvatsko narodno kazalište u Zagrebu

Premijera: 30. prosinca 2017.

Filip Vidović, Nina Violić

Foto: Manko Eregetović

Matko Botić

KAZALIŠNI FENOMEN NOVAK

Njegovo pismo, ukoliko se ispravno dramaturški dekodira, idealan je poligon za uzbudljiv, moderan i društveno angažiran teatar.

Hrvatska proza u prvoj polovini dvadesetog stoljeća polako je stjecala povlašteno mjesto u domaćem teatru, od prvih književnih dramatisacija Šenoinog kanona, do strastvenog zagrljaja spisateljske mašte Ranka Marinkovića i režijske inovacije Božidara Violića s kraja pedesetih godina. Veliki domaći romani otad su redom otkrivani kao rudnici teatarskog potencijala, pružajući kazalištu osnovu koja probija apsolutnost drame i stvara nove scenske prilike. Prozni opusi Miroslava Krleže, Ranka Marinkovića, Slobodana Novaka, Nedjeljka Fabrija i drugih postajali su dijelom glavne struje hrvatskog teatra, bivajući temeljem za društveno angažiran i strukturalno inovativan scenski izraz, neopterećen diktatima dramske forme. U toj kratkoj i burnoj povijesti prožimanja domaće proze i scene, ne pamti se da se jedan pisac, još k tome mlad i s nevelikim opusom, tako dominantno nametnuo kao neupitni prozno-scenski prvak, u kakvog se u zadnjih nekoliko godina prometnuo Kristian Novak.

Najbolji primjer te dominacije su nedavno održani dvadeset i osmi Marulićevi dani, manifestacije koja svoj program nedvosmisleno sadržava u podnaslovu: festival hrvatske drame. U natjecateljskom programu gotovo sve nagrade dodijeljene su predstavama nastalim po prozi Kristiana Novaka; u istoj godini dva najprominentnija dramska ansambla u zemlji, na jedini festival domaće drame dolaze s dramatisacijama proze mladog pisca, i postižu uzoran uspjeh. U čemu je, dakle, tajna tog kazališnog fenomena Novak?

U toj kratkoj i burnoj povijesti prožimanja domaće proze i scene, ne pamti se da se jedan pisac, još k tome mlad i s nevelikim opusom, tako dominantno nametnuo kao neupitni prozno-scenski prvak, u kakvog se u zadnjih nekoliko godina prometnuo Kristian Novak.

Ksenija Marinković, Mirna Zečević, Nina Violić, Jelena Perčin, Ana Begić

Sve je počelo s pišćevim romanom *Crna mati zemlja* koji je, vrlo brzo nakon objavljivanja, postao osnovom za magistralnu dramaturgiju Tomislava Zajeca, prema kojoj je redateljica Dora Ružđjak Podolski u Zagrebačkom kazalištu mladih napravila jednu od najboljih domaćih predstava u posljednjih nekoliko godina. Ta pohvalna ažurnost domaćeg teatra nastavila se i s pišćevim sljedećim djelom; u međuvremenu ustoličen kao mladi, prozni *klasičnik* nastajanja, Novak objavljuje roman *Ciganin, ali najljepši* i gotovo istog trena otpravlja ga prema skorašnjem kazališnoj avanturi. Dakako, u skladu s autorovim vjezdanim statusom, ovog puta destinacija je prestižno Hrvatsko

narodno kazalište u Zagrebu, a autorska ekipa uključuje Ivora Martinića kao dramaturga te ravnatelja Drame Ilicu Buljana kao redatelja.

Novakovo prozno pismo prije svega odlikuje izvanredna preciznost u oblikovanju složenih strategija pripovijedanja. Zanatski potkovan, Novak se ne libi prilaziti vlastitoj temi iz mnoštva različitih uglova, stvarajući cjelinu koja vlastiti scenski ekvivalent ne traži, i ne može naći, u zatvorenoj dramskoj strukturi. *Crna mati zemlja* kao roman je intimistički *noir*, heterogena i gusto ispisana studija karaktera, koja induktivnom metodom od pojedinačne, mučne priče dolazi do isjavajućeg općeg. *Ciganin, ali najljep-*

ši polazi drugačijim putem; umjesto iscjeliteljske indukcije, Novak ovoga puta nudi široki plan, sastavljen od četiri fokalizacijska središta, koja se virtuosno spajaju u svremenu priču o isprepletenosti dobra i zla. Oba romana odlikuje iznimno pogođena, sugestivna *noir* atmosfera, istančan osjećaj za razvoj dramske napetosti, unikatni mišljenja i brižljivo profiliran, sugestivni jezik likova te, nakraju, ali ne i najmanje bitno, humanizam koji emanira iz tih cjelina. Ta kombinacija tople čovjekoljubivosti i distopijske atmosfere koja je zlokobno okružuje skriva šifru za otključavanje kazališnog fenomena Novak; njegovo pismo, ukoliko se ispravno dramaturški dekodira, idealan je poli-

gon za uzbuđljiv, moderan i društveno angažiran teatar. Dramaturška obrada Novakovih romana posebna je, zanimljiva priča. U suvremenom teatru za romanima kao građom nerijetko posežu sami redatelji, koji u uvijek veoma idiosinkratičnom procesu, koji ukida granicu između dramaturgije i režije, prilagođavaju prozne rukavce radnje vlastitim scenskim vizijama. Oba spomenuta Novakova romana za scenu su ipak pripremali vrsni, ponajbolji hrvatski dramaturzi, u složenoj operaciji prijenosa znakovlja iz proze u dramu. Novakov prozni svijet zavodljiv je i u potpunosti domišljen, pa je u kazališnoj adaptaciji takvog pisma u prvom planu pokušaj rekon-

Filip Vidović, mladi, tek stasali glumac s prvom uistinu velikom ulogom, najveće je iznenađenje ove produkcije

strukcije, umjesto također legitimnih procesa nadogradnje, dekonstrukcije ili parafraze. Kazališnim timovima u traganju za scenskim jezikom Novakovih djela tako je u prvom planu želja za što logičnijim intermedijalnim prijelazom, pokušaj vjernog scenskog odsjaja proze. Zato je, pišući o kazališnoj verziji romana *Ciganin, ali najljepši*, najputnije počeli od dramaturškog postupka.

Ivor Martinić imao je iznimno složen zadatak u pokušaju dramaturškog sabiranja Novakove zahuktale prozne polifonije. Priča iz četiri različita očista i barem toliko kulturnih miljea, iznimno složena jezična diferencijacija među likovima, krhki *suspense* kriminalističke priče i prevladavajući osobni, ispovjedni ton različitih pripovjedača, izgledaju kao djelići materijala koji je gotovo neprevodiv u stroge okvire scenskog zbivanja. Martinić ispravno prepoznaje središnju priču, onu ljubavnu roma Sandija i raspuštenice Milene, prenašajući je kao neupitni dramski temelj u centar buduće kazališne predstave. No, za razliku od intimističke sage *Črne mati zemle*, gdje se iz sličnog, emotivnog i narativnog središta glavnog junaka

No, za razliku od intimističke sage *Črne mati zemle*, gdje se iz sličnog, emotivnog i narativnog središta glavnog junaka radnja koncentričnim krugovima širi prema društvu, u *Ciganinu* su te silnice isprepletene i zamućenijih granica.

radnja koncentričnim krugovima širi prema društvu, u *Ciganinu* su te silnice isprepletene i zamućenijih granica. Osim nemoguće ljubavi dvaju nesretnika, tu je i očiste istrošenog i razočaranog policajca koji istražuje misteriozni zločin, te za kriminalistički zaplet izuzetno bitna priča Nuzata i Azada, kurdskog i iranskog emigranta na putu u bolji život. Međimurski *bijeli* Sabolščak, romsko naselje Bukov dol i irački napaćeni Mosul u Novakovu finom tkanju su prizorišta za tri varijacije o izopćenima, koje savršeno funkcioniraju u širokom proznom tkanju, no može li ih se uspješno premjestiti na puno skućeniju kazališnu

Siniša Popović, Goran Grgić, Krešimir Mikić

Prozni verbalizam na papiru može raditi za atmosferu cjeline, ali prerevno prenesen na scenu zna zazvučati sterilno i redundantno.

scenu? Martinić je u tom pokušaju zanatski bespriječan, ali ne nalazi ključ da do kraja scenski dinamizira proznu bujicu među sobom nevidljivo povezanih događaja. U želji da do kraja ispoštuje Novakovo pismo, Martinić radi kompromise, pa zadržava previše elemenata svake od priča, dopušta digresije i mjestimična razvodnjavanja fokusa, stvarajući cjelinu koja vjerno prati Novakovu prozu, ali ne čini samosvojno dramsko djelo. Problem leži i u strukturi dijaloga, koji su često preopterećeni sadržajem i doslovnostima; prozni verbalizam na papiru može raditi za atmosferu cjeline, ali prerevno prenesen na scenu zna zazvučati sterilno i redundantno.

S takvim dramskim predloškom redatelj Ivica Buljan pokušao je osmisliti zavodljivu, sugestivnu predstavu, lucidno prepoznajući u Novakovu izvorniku sličnosti s prvom sezonom televizijske serije *Pravi detektiv* Nica

Pizzolatta. Dva disfunkcionalna policajca, distopijski šarm provincijske nigdine i kriminalistički zaplet koji je tek simptom duha vremena elementi su fabule serije, ali i komadi postdramskog tkanja Novakova (i Martinićeva) *Ciganina*, pa Buljan na velikoj sceni Hrvatskog narodnog kazališta kao da pokušava osmisliti kazališni pandan tom aluzivnom, nepouzdanom ispriповijedanom televizijskom uratku. Scenografija Aleksandra Denića, po dojmu slična onoj za nedavni Buljanov *Vučjak*, hiperrealistična je, puna grubih tekstura, hladno oslikana, hladno osvjetljena, s greškom. I svi drugi audio-vizualni elementi, posebice duhovita i atmosferična kostimografija Ane Savić Gecan i utilitarna glazba Mitje Vrhovnika Smrekara rade za zajedničku stvar. No, Buljan ne uspijeva redateljski pročistiti i dinamizirati Martinićevu dramsku osnovu, i, još bitnije, u radu s glumcima postiže vrlo raznorodne rezultate. Redateljski rad s glumcima općenito je najupitniji segment tog kazališnog *Ciganina*; primjerice, brojne scene sukoba dva zagrebačka policajca i međimurskih redarstvenih rutinera, koje su dramaturškom odlukom ravnomjerno posijane dužinom cijele predstave. Te prizore Buljan režira u filmskoj maniri, sa željom za brzim i doku-

Alma Prica i Livio Badurina iznimno su precizno pogodili omjer živog duha i tragičnosti u ulogama Sandijeve majke i njezinog nevjenčanog muža.

mentarno uvjerljivim dijalozima, pritom puštajući glumce da vlastite doprinose donose neujednačeno i neprecizno, svaki u svom registru, pa je krajnji rezultat mjestimično sličan stereotipovima o hrvatskom filmu iz devedesetih. Problematične su, s dramaturške i redateljske strane, i scene mučnog putovanja kurda Nuzata, od Mosula do međimurske šume, u kojima je dramaturški ostavljeno previše dijaložkog materijala, a u režijskom smislu nije uvijek pronađen scenski argument za njihovu provedbu.

Najuvjerljiviji dio predstave njezino je ustreptalo srce, ljubavna priča Sandija i Milene. Buljanovo režijsko vodstvo najbolje se vidi u gradnji tog, središnjeg odnosa, kojeg dirljivo grade Filip Vidović i Nina Violić. Filip Vidović, mladi, tek stasali glumac s prvom uistinu velikom ulogom, najveće je iznenađenje ove produkcije, njegov Sandi veoma zrelo i nepokolebljivo stoji u sjecištu svih isprepletenih zbivanja. Vidović Sandija ne uzvisuje, niti ga žali, već ga izvođački mudro postavlja kao toplokrvnog *svatkovića*, dopuštajući partnerima prostor za suigru i nenametljivo plovce između života i smrti vlastitog lica. Tek u završnom monologu prvog čina, u kojem umjesto dotadašnjeg koktela romskog i međimurskog iz Sandija kuljaju rečenice na književnom standardu, Vidović mjestimično gubi fokus i rasipa dotad uvelike zaslužen pažnju; taj blagi pad koncentracije izgleda više kao nedostatak redateljske ideje u koncipiranju tog prizora, negoli kao glumački propust. S Tajnom Vidoviću više nego uvjerljivo parira Nina Violić u ulozi Milene; glumičinom karakterističnom autoreferencijalnom humoru i tjelesnoj beskompromisnosti ovo je puta pridodan filigranski odmjereno spoj krhkosti i prkosa, pa je njena Milena konstantni dinamo emocionalne napetosti. Uz spomenute protagoniste, u predstavi se glumčkom izvrsnošću izdvaja i Franjo Kuhar, koji starog i čan-grizavog Japicu Rudolfa igra s razoružavajućom količinom empatije i nježnosti prema vlastitom licu, emanirajući sa scene dramsku napetost čak i kad ne radi apsolutno ništa. Alma Prica i Livio Badurina iznimno su precizno pogodili omjer živog duha i tragičnosti u ulogama Sandijeve majke i njezinog nevjenčanog muža; Prica

Alma Prica, Filip Vidović

Albinu igra zaigrano i djetinje nevino, da bi završni tragički akord što bolnije odzvonio, a Badurina minijatura pravi je mali biser suptilne komike, gorko-slatki romski Pierrot. Kristian Novak duhovit je i suptilan pisac; posuđujući naslov od narodnjačkog hita Ljube Aličića, uspio je u tri riječi sažeti svu muku arhetipskog *Drugog* – s komplimentom, *ali* i suprotnim veznikom. Njegov roman *Ciganin*, *ali najljepši* nije na kazališnoj sceni do kraja uspio zaživjeti kao *Črna mati zemla*, ali dosljedno u žive slike pretvara srž te proze, pružajući pritom i iznimno uvjerljiv središnji odnos dvaju protagonista. Martinićeva i Buljanova predstava nije *pièce bien faite*, opterećena je viškovima i redateljski je i glumački neujednačena, ali uspijeva biti dovoljno snažnom da gledatelja uvjeri da je u središtu svake sage o *Drugom* – priča o samom sebi. Tako neka-ko rezonira i Rustin Cohle, daleki srodnik Novakova policajca Buleta iz spomenute američke serije *Pravi detektiv*: *Moraš shvatiti da je cijeli tvoj život, sve, sve tvoje ljubavi, sva tvoja mržnja, sva sjećanja i sva bol, sve je to ista stvar. Sve je to isti san, koji si sanjao u zaključanoj sobi. San o bivanju čovjekom. A na kraju sna, često te čeka čudovište.*